

Riksadvokaten
Postboks 8002 Dep.
0030 OSLO

Vår ref:
19/00139-57

Saksbehandler:
Elin Saga Kjørholt

Dato:
18. april 2023

Barneombudet ber Riksadvokaten etterspørre tiltak som kan styrke rettsikkerheten til barn som har begått alvorlig kriminalitet

Det vises til møte mellom Riksadvokaten og Barneombudet den 14. mars 2023.

Nedenfor følger en oppsummering av de bekymringer som ble reist i møtet om barns rettsikkerhet i alvorlige straffesaker. Vår bekymring knytter seg denne sammenheng til kvaliteten på rettspsykiatriske vurderinger. Bekymringen har grunnlag i særlig tre forhold:

- Barneombudets gjennomgang av straffesaker mot barn. Funnene er utførlig beskrevet i [Barneombudets brev til Justisdepartementet 4. juni 2021](#), hvor vi har kommet med en rekke anbefalinger. Funnene ble presentert i møte med Riksadvokaten i 2021.
- Informasjonsinnhenting fra sentrale fagmiljøer som Nasjonal enhet for rettspsykiatrisk sakkyndighet (NERS), Den rettsmedisinske kommisjon (DRK), ungdomsenhetene i Bergen og på Eidsvoll, forskere ved Universitetet i Bergen og advokatforeningens forsvarergruppe, som deler våre bekymringer.
- Problemstillingen er nylig ytterligere aktualisert etter gjenopptakelsen av den såkalte «Vollen-saken».

Rettspsykiatriske vurderinger utgjør sentrale bevis i de mest alvorlige straffesakene mot barn, og spiller ofte en avgjørende rolle i spørsmålet om tilregnelighet og valg av reaksjon, avgjørelser som i stor grad er bestemmende for barnets fremtid. Å vurdere utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos ungdom er ofte svært komplisert, og god kvalitet i de rettspsykiatriske vurderingene er derfor grunnleggende for å sikre god rettsikkerhet. Barneombudet mener nå det er behov for tiltak som kan styrke kvaliteten på rettspsykiatriske vurderingene.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo

1. Utfordringsbildet

1.1 Behovet for særlig kompetanse hos de sakkyndige

Diagnostisering av barn med alvorlige psykiske lidelser er vanskelig. Barneombudet mener vurderingene krever spesialisert kompetanse, strukturer og rutiner som sikrer kvaliteten på de rettspsykiatriske vurderingene på en annen måte enn det som er tilfelle i dag.

Barn vurderes etter de samme diagnosekriteriene som voksne, til tross for at symptomene ofte har en annen form hos barn. Symptombildet hos ungdom er ofte uklart fordi ulike psykiske lidelser deler de samme symptomene i en tidlig fase av sykdommen. Eksempelvis vil en tidlig debut av schizofreni kunne være forbundet med utviklingsmessig avvik som kan være vanskelig å skille fra blant annet autismespekter lidelser. Symptomene kan i en utviklingsfase også forveksles med det man hos ungdom kaller adferdsforstyrrelser. Utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos barn, grad av utviklingshemming og traumepåvirkning er alle svært kompliserte prosesser. I tillegg mangler barn ofte, i motsetning til voksne, relevant psykiatrisk historie å vurdere tilstanden på bakgrunn av. Bruk av rusmidler bidrar ofte til å komplisere bildet ytterligere.

Funn Barneombudet har gjort ved gjennomgang av alvorlige straffesaker mot barn illustreres disse utfordringene. I mange av sakene var det gjort flere vurderinger av ungdommens psykiske helse– med ulikt resultat. Det var også stor variasjon i hvilke metoder og kartleggingsverktøy som var benyttet. Det var også stor variasjon i innhenting av komparentopplysninger. Vi så sjelden at de sakkyndige hadde barn og unge som spesialitet, eller kompetanse som kombinerer kunnskap barn og utvikling av psykoselidelser. Videre fant vi at barneperspektivet, herunder kunnskap om barns utvikling, i liten grad var knyttet vurderingene blant annet av tilregnelighetsspørsmålet.

Problemstillinger knyttet til rettspsykiatriske vurderinger av barn er drøftet i en artikkel i Tidsskrift for strafferett, der fire forvaringsdommer mot mindreårige er gjennomgått.¹ Forfatterne (en gruppe bestående av jurister og psykologspesialister) påpeker at både det at utilregnelighet i så stor grad har vært knyttet til en diagnostisert psykoselidelse, og det faktum at det kan være vanskelig å identifisere en begynnende psykoselidelse hos ungdom, kan ha gjort at ungdommer blir vurdert strengere enn voksne. Forfatterne skriver blant annet: «Ungdomstiden er en periode hvor psykoselidelse ofte debutterer. Debut av psykoselidelse må også forstås som et utviklingsforløp heller enn en binær prosess der en går fra «frisk» til «syk» på kort tid. Alle tilstander hos ungdom er mer fragmenterte og fluktuerende enn hos voksne, ettersom de oppstår nettopp i et utviklingsforløp hvor det ikke er klare skillelinjer mellom normale utviklingsfenomen og patologi. Ofte er symptomuttrykk i ungdomstid heller ikke endelig diagnostiserbart før nærmere voksen alder.»

Artikkelen styrker vår bekymring for både metodebruk og mangel på spesialisert kompetanse. Selv om reglene for utilregnelighet nå er endret slik at det ikke lenger er like tett forbindelse mellom det å ha en diagnostisert psykoselidelse og spørsmålet om utilregnelighet, er vår

¹ Gröning Linda, Ottesen Øyvind og Øverland Kari (2021): Utilregnelighet hos barn mellom 15 og 18 år: Utfordringer og muligheter. Tidsskrift for strafferett nr. 1/2021 s. 3-19.

grunnleggende bekymring på dette området fortsatt den samme. De nye utilregnelighetsreglene vil i minst like stor grad kreve at de sakkyndige har grundig kunnskap både om barns utvikling og psykopatologi, i det det nå blant annet skal gjøres en helhetligvurdering av barnets svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne.

Det jobbes i dag med å sikre mer spesialisert kompetanse i sakkyndiglistene hos NERS. Dette arbeidet må intensiveres, særlig med tanke på at NERS ser en stor økning i forespørselen etter sakkyndige vurderinger. Det vises til brev fra NERS av 24. oktober 2022 til Helse Midt Norge, hvor det fremgår at det er særlig krevende å fremskaffe sakkyndige i saker der det er behov barnepsykiatriske problemstillinger og habilitering og at det utfordrer rettsikkerheten til en særlig sårbar gruppe.

1.2 Behovet for faglige retningslinjer, metoder og testinstrumenter utviklet for barn

I mangel av faglige retningslinjer varierer det i dag hvilke metoder og testinstrumenter de sakkyndige benytter for å vurdere både tilregnelighet og fremtidig risiko for gjentakelse av alvorlig kriminalitet. Mange av instrumentene som benyttes er utviklet for voksne hvor sykdomsutviklingen ser annerledes ut.

I vår gjennomgang av straffesaker på barn så vi som nevnt at det varierer hvilke tilleggsopplysninger som er innhentet og vurdert. I noen av sakene er det nesten ingen kompatentopplysninger, eksempelvis kun en kort samtale med en forelder, mens det i andre saker er omfattende gjennomgang av sykdomshistorie og informasjon fra mange komparenter, for eksempel familie og tidligere og nåværende hjelpere og behandlere.

Også fagmiljøet etterspør retningslinjer for sakkyndigarbeidet. Professor Linda Grønning og leder av rettsmedisinske kommisjon Karl Henrik Melle fremhever i en artikkel² «behov for utvikling av faglige retningslinjer for utredning av alvorlighet av svikt i funksjonsevne og virkelighetsforståelse. Det er etter vårt syn behov for å utarbeide faglige retningslinjer for rettspsykiatrisk utredning av ulike tilstander, som går mer i dybden enn Den rettsmedisinske kommisjons nyhetsbrev – som er det som per dags dato finnes». Artikkelen understreker i tillegg behovet for særlig kompetanse om barn.

1.3 Behovet for å se på muligheter for døgnobservasjon for barn

Et tredje element som kan ha innvirkning på kvaliteten på sakkyndige vurderinger er muligheten for relasjonsbygging og jevnlig kontakt med siktede over en viss tid. Dagens retningslinjer legger ikke opp til en slik metodikk. Barn kan legges inn til observasjon etter straffeprosessloven § 167, men det finnes ingen institusjon som er spesielt rustet til å motta mindreårige til en slik observasjon.

Vi har i brevet som oppsummerer våre funn i straffesaksprosjektet anbefalt justisdepartementet å vurdere en ordning der barn og unge kan legges inn til observasjon etter straffeprosessloven § 167, på et sted med særlig kompetanse på utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos barn og unge. Dette ville gi en annen mulighet til å observere den siktede over tid, bygge en relasjon og gjøre forsvarlige og gode vurderinger.

² Grønning og Melle, Jussens Venner vol. 57, s. 399–441

Også artikkelen i Tidsskrift for strafferett viser til at kompleksiteten i rettspsykiatriske vurderinger av barn og unge fordrer inngående kunnskap om barns utvikling. Forfatterne anbefaler derfor døgnobservasjon som en hovedregel og påpeker mangelen på et fagmiljø og institusjoner som kan utføre slike observasjoner og vurderinger. Det påpekes også her et behov for utvikling av kartleggingsinstrumenter for rettspsykiatriske vurderinger av barn.

2. Barneombudet ber Riksadvokaten etterspørre tiltak for å bedre rettsikkerheten til barn

Påtalemyndigheten er bestiller og bruker av rettspsykiatriske vurderinger og etter Barneombudets syn har Riksadvokaten en sentral rolle i å påse at kvaliteten på vurderingene er gode. Vi ber derfor Riksadvokaten etterspørre tiltak for å bedre rettssikkerheten på dette området.

Barneombudet ber Riksadvokaten om:

- å ta initiativ til at det utvikles faglige retningslinjer med metodiske krav til de rettspsykiatriske vurderingene. Faglige retningslinjer vil sikre at undersøkelsene i større grad ivaretar hensynet til at barn er i utvikling og at undersøkelsene benytter metoder og testinstrumenter som er utviklet for barn
- å sikre at mandatene til de sakkyndige i saker som gjelder mindreårige stiller krav til anerkjente metoder og bruk av testinstrumenter for vurdering av blant annet fungering, evner og voldsrisiko
- å ta initiativ til at det utvikles et tilbud om døgnobservasjon for barn, med spesialisert kompetanse til å vurdere utvikling av alvorlige psykiske lidelser hos barn og unge, og at tilbudet sikrer mobilitet av kompetanse slik at tilbudet er tilgjengelig for barn flere steder i Norge.

Disse tiltakene vil etter vårt syn ha stor betydning for barns rettssikkerhet i alvorlige straffesaker.

Vi ber om at Riksadvokaten svarer skriftlig på denne henvendelsen.

Med vennlig hilsen

Inga Bejer Engh
barneombud

Elin Saga Kjørholt
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor ingen signatur.

Torggata 2-4,
0181 Oslo

Postboks 8889 Youngstorget,
0028 Oslo